

UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI” CLUJ-NAPOCA

FACULTATEA DE ȘTIINȚE ECONOMICE ȘI GESTIUNEA AFACERILOR

TEZĂ DE DOCTORAT

**STUDIU ASUPRA EVAZIUNII FISCALE DIN ROMÂNIA ȘI ÎN
CONTEXT EUROPEAN**

~ REZUMAT ~

CONDUCĂTOR ȘTIINȚIFIC:

Prof.univ.dr. Ioan BĂTRÂNCEA

DOCTORAND:

Nicolae-Aron PETRIC

CLUJ-NAPOCA

2023

CUPRINS

LISTA TABELELOR	5
LISTA FIGURILOR	7
INTRODUCERE	10
1. ANALIZA EVAZIUNII ȘI FRAUDEI FISCALE	22
1.1. Eludarea fiscală – concept și forme de realizare	22
<i>1.1.1. Conceptul de eludare fiscală</i>	22
<i>1.1.2. Formele eludării impozitelor</i>	23
1.2. Scurt istoric al evaziunii și fraudei fiscale	30
1.3. Evaziunea și fraudă fiscală – cadru de manifestare	32
<i>1.3.1. Conceptul de evaziune și fraudă fiscală</i>	32
<i>1.3.2. Clasificarea evaziunii și fraudei fiscale</i>	32
<i>1.3.3. Cauzele fenomenului evazionist</i>	33
<i>1.3.4. Reglementări și grade de ilegalitate</i>	34
<i>1.3.5. Principalele impozite și importanța lor</i>	35
1.4. Metode de manifestare a evaziunii și fraudei fiscale	38
<i>1.4.1. Evaziunea și fraudă fiscală la nivel european</i>	38
<i>1.4.2. Evaziunea și fraudă fiscală la nivel național</i>	40
<i>1.4.3. Cum se manifestă evaziunea fiscală în domeniul comerțului electronic</i>	41
<i>1.4.4. Manifestarea fraudei pe bursă</i>	42
<i>1.4.5. Companiile offshore</i>	43
1.5. Studiu de caz privind evaziunea fiscală în România	44
1.6. Studii empirice privind evaziunea fiscală în România	54
2. ECONOMIA SUBTERANĂ, CORUPȚIA ȘI EVAZIUNEA FISCALĂ	102
2.1. Manifestarea evaziunii fiscale în cadrul economiei subterane	102
<i>2.1.1. Ce este economia subterană?</i>	102

2.1.2. <i>Corupția și încărcătura sa evazionistă</i>	105
2.2. Utilizarea paradisurilor fiscale de către companiile multinaționale în evaziunea fiscală	109
2.3. Evaziunea fiscală și companiile multinaționale	110
2.3.1. <i>Determinanți ai evaziunii fiscale</i>	111
2.3.2. <i>Obiective de combatere a evaziunii fiscale</i>	111
2.3.3. <i>Evaziunea fiscală în cadru multinaționalelor: Cazul Starbucks</i>	112
2.4. Cercetare empirică privind corupția în Uniunea Europeană	113
3. PRESIUNEA FISCALĂ – CAUZĂ A EVAZIUNII ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ	127
3.1. Opinii cu privire la presiunea fiscală	127
3.2. Factorii de influență a presiunii fiscale	127
3.3. Efectele presiunii fiscale	130
3.4. Evaziunea fiscală – factor de sporire a presiunii fiscale conform teoriei lui Laffer	131
3.5. Efecte favorabile ale diminuării evaziunii fiscale prin scăderea presiunii fiscale	133
3.6. Presiunea fiscală din România și companiile multinaționale	136
3.6.1. <i>Presiunea fiscală</i>	137
3.6.2. <i>Companiile multinaționale din România</i>	138
3.6.3. <i>Obligațiile fiscale plătite de companiile multinaționale în România</i>	140
3.7. Cercetare empirică privind presiunea fiscală în companii din Uniunea Europeană	141
3.7.1. <i>Definirea variabilelor din studiu</i>	141
3.7.2. <i>Statistica descriptivă</i>	142
3.7.3. <i>Analiza corelației</i>	143
3.7.4. <i>Modele econometrice</i>	143
3.8. Studiu empiric privind presiunea fiscală în țările membre ale Uniunii Europene	151
3.8.1. <i>Definirea variabilelor din studiu</i>	151

3.8.2. <i>Statistica descriptivă</i>	153
3.8.3. <i>Analiza corelației</i>	153
3.8.4. <i>Modele econometrice</i>	154
CONCLUZII, OPINII ȘI CONTRIBUȚII PERSONALE	168
BIBLIOGRAFIE	178
ANEXE	193

CUVINTE-CHEIE: evaziune fiscală; corupție, economie subterană; paradisuri fiscale; presiune fiscală.

INTRODUCERE

Teza de doctorat intitulată „**Studiu asupra evaziunii fiscale din România și în context european**” abordează un subiect extrem de actual pentru teoria și practica fiscală națională. Cunoașterea problematicii evaziunii fiscale presupune un demers complex și dificil din cauza multitudinii de studii, rapoarte, opinii sau încercări existente în literatura de specialitate de a contribui la atenuarea efectelor sale negative, resimțite la nivelul întregii societăți.

Originalitatea tezei constă în faptul că propune o abordare unitară a aspectelor teoretice, îmbinate cu necesitatea unui demers practic pentru înlăturarea potențialelor confuzii. Scopul cercetării este identificarea și prezentarea detaliată a situațiilor care implică evaziune veritabilă, care facilitează ulterior posibilitățile de atenuare a fenomenului întrucât eradicarea totală a evaziunii este practic imposibilă.

Teza de doctorat a fost structurată pe două componente:

- o parte de fundamentare *teoretică* a conceptelor și conținutului semantic al unor termeni de specialitate utilizați de-a lungul cercetării;
- o parte *practică*, aceasta reliefând dimensiuni ale fenomenului, evoluții și exemple practice.

În elaborarea fundamentelor teoretice și practice am accentuat logica argumentelor, reținând ce se dovedește general valabil în opiniile exprimate de literatura de specialitate. În ceea ce privește dimensiunile conceptuale care nu exprimau esența evaziunii, abordarea tezei este una critică, acestea fiind considerate rezultatul unei insuficiente înțelegeri a esenței evaziunii. Am insistat asupra delimitării evaziunii fiscale de alte cauze ale diminuării veniturilor bugetare întrucât nu toate reprezintă fraudă în domeniul fiscal.

Stadiul cunoașterii

Tema cercetării este extrem de ofertantă, complexă și interesantă deoarece permite studii interdisciplinare. Astfel, fenomenul evaziunii fiscale a fost intens abordat în literatura de specialitate națională și internațională de către economiști, finanțiști, juriști, sociologi, etc. (Abdixhiku et al., 2017; Bag & Wang, 2021; Bethencourt & Kunze, 2020; Blesse, 2023; Casi, Spengel, & Stage, 2020; Chiarini, Ferrara, & Marzano, 2022; D’Avino, 2023; Dell’Anno & Davidescu, 2019; Di Nola et al., 2021; Goerke, 2013; Gupta & Makena, 2020; Harju, Kosonen, & Slemrod, 2020; Ishak & Farzanegan, 2020; Kamm, Koch & Nikiforakis, 2021; Levaggi & Menoncin, 2016; Menkhoff & Miethe, 2019; Masclet et al., 2019; Raikov, 2021; Sacco, Arenas, & De Domenico, 2023; Skenderi & Skenderi, 2022; Uyar et al., 2021a, 2021b; Yamen et al., 2018).

Atât pe parcursul lucrării, cât și în lista bibliografică am evidențiat cele mai relevante surse din literatură care tratează fenomenul evaziunii fiscale, și anume cărți și capitole în cărți, monografii, tratate, articole științifice, rapoarte și anuare ale unor organisme internaționale, statistici oficiale și baze de date recunoscute, reperi legislative importante.

Metodologia cercetării

Metodologia de cercetare include tehnici de culegere a datelor din baze de date internaționale precum cele ale Băncii Mondiale, Eurostat, Freedom House, Institutului Basel pentru Guvernanță sau Institutului Național de Statistică (INS). Abordarea cantitativă presupune studiul econometric al interferenței evaziunii fiscale cu fenomenul creșterii economice, al sincronității factorilor asupra corupției și economiei subterane și, mai ales, al impactului expansiunii presiunii fiscale asupra bunăstării sociale, în contextul manifestării unor crize financiare la nivelul economiei. În acest sens, am utilizat analiza descriptivă, corelațiile și regresiiile datelor de tip panel.

În demersul cercetării, pe lângă documentare, am utilizat și analiza comparativă pe un eșantion de 27 de state din Uniunea Europeană (inclusiv România). În vederea estimării modelelor econometrice am utilizat programul statistic Eviews versiunea 12.

CAPITOLUL 1. ANALIZA EVAZIUNII ȘI FRAUDEI FISCALE

Capitolul evidențiază mai multe aspecte privind relația dintre evaziunea fiscală și eludarea fiscală, deoarece în mod frecvent apar opinii care pun semnul egalității între aceste noțiuni. Am abordat mai întâi întregul, adică eludarea, definită drept *ocolirea plății obligațiilor către stat sau a suportării ei, prin diferite acte și fapte, care încalcă sau nu prevederile legale*. Pe baza acesteia, am stabilit locul și esența evaziunii în cadrul eludării fiscale.

Teza de doctorat prezintă principalele categorii de evaziune fiscală. Conform literaturii de specialitate din România, există două categorii:

- ilegală sau ilicită;
- legală sau licită.

Deși această delimitare a evaziunii fiscale nu este nouă, ea nu a fost evidențiată în literatura dinaintea anilor 1990. În opinie personală, criteriul de delimitare privind *raportarea la prevederile legale* nu poate fi luat în considerare deoarece ar însemna existența unor referiri în lege care să justifice existența evaziunii legale. Prin urmare, consider că orice evaziune, oricum s-ar produce, presupune sustragerea de la plata obligațiilor fiscale și reprezintă încălcarea prevederilor legale, deci **evaziunea nu poate fi decât ilegală**.

Totuși de ce s-ar susține legalitatea evaziunii în anumite situații? Exemplele aduse drept argumente în favoarea așa-zisei evaziuni legale se împart în două categorii. În prima categorie sunt incluse facilitățile fiscale. Faptul că ele sunt prevăzute în lege drept scutiri sau reduceri de impozit, taxe și contribuții nu reprezintă un argument logic potrivit căruia sunt forme de evaziune. Acestea **nu sunt sustrageri** de la plată, ci sunt „*scutiri și reduceri*”. Iar sustragerile și scutirile nu sunt termeni sinonimi.

În a doua categorie sunt incluse diferite breșe legislative, și anume acele oportunități de a nu plăti sau de a plăti mai puține impozite și taxe prin „*utilizarea abilă a posibilităților oferite de lege*”. Din cauza faptului că legile nu pot fi perfecte, ele nu pot surprinde toate situațiile de realizare a unei materii impozabile și nici toate situațiile în care se pot afla subiecții impozitelor, nu se poate afirma despre contribuabili că se sustrag de la prevederile legale. După cum se afirmă, „*ceea ce nu este interzis de lege înseamnă că este permis*”. Pe de altă parte, practicarea evaziunii fiscale prin exploatarea lacunelor legii *nu este rezultatul voinței legiuitorului*, deci, comportă tot o încălcare a legii. Astfel, prezenta teză de doctorat nu consideră legală evaziunea fiscală produsă „*la adăpostul legii*” deoarece se încalcă voința legiuitorului. Aceasta este o evaziune nefrauduloasă, dar ilicită.

Impactul fenomenului de fraudă fiscală asupra economiei este un subiect relevant. În opinie personală, fraudă fiscală are impact asupra tuturor contribuabililor, fie că se conformează voluntar sau nu. Există de asemenea numeroase situații în care actele de fraudă fiscală nu sunt identificate sau se omit intenționat anumite aspecte astfel că unele entități economice rămân nesancționate. Până în momentul de față, acest fenomen a fost catalogat de mulți specialiști drept foarte greu de eliminat. Totuși, autoritățile fiscale (în special ANAF) depun eforturi considerabile pentru diminuarea fenomenului și indentificarea sistematică a abaterilor.

Deși evaziunea și fraudă fiscală sunt întâlnite la nivel global, voi face referire la manifestările acestui fenomen în România și în Uniunea Europeană. Studiile realizate au evidențiat faptul că în România PIB-ul per capita a fost influențat pozitiv de nivelul de educație din România și de fenomenul de spălare a banilor. Conform rezultatelor, pe măsură ce nivelul instruirii formale crește, indicatorul PIB per capita înregistrează un trend ascendent, aspect deosebit de important pe termen lung. De asemenea, spălarea banilor a avut un impact asupra PIB per capita. Din punct de vedere economic, deși fenomenul de spălare a banilor este unul negativ, contribuția acestuia la creșterea PIB-ului pe locuitor s-ar putea traduce prin faptul că o mare parte din sumele obținute din spălarea banilor se pot întoarce în economie și mediul social prin investiții în clădiri rezidențiale, bunuri de folosință îndelungată, modernizarea locuințelor, firme de producție și comerț (Voicu, 1999).

De asemenea, am constatat faptul că sporirea infraționalității economice a generat o scădere a PIB-ului per capita. Din punct de vedere economic, creșterea numărului de infracțiuni economice este reliefată de creșterea evaziunii fiscale prin neplata taxelor și impozitelor la bugetul de stat, traficul de persoane, activități de contrabandă cu diverse bunuri. Acest fenomen negativ cauzează diminuarea resurselor bugetare, influențează negativ investițiile din economie, finanțarea deficitului bugetar și a cheltuielilor publice (Afonso & Alves, 2023; Surrey, 1973; Trachanas & Katrakilidis, 2013).

Nu în ultimul rând, am analizat măsura în care spălarea banilor a fost influențată de nivelul de educație și de infraționalitatea economică din România. Rezultatele obținute au arătat faptul că nivelul de educație a influențat pozitiv fenomenul de spălare a banilor. Astfel, cu cât contribuabilii sunt mai puțin educați, cu atât sunt mai tentați de diversele metode de evaziune fiscală (Seligman, 2018).

În urma analizei întreprinse la nivelul regiunilor din România, am constatat următoarele aspecte. Astfel, PIB per capita a fost influențat pozitiv de nivelul de educație și de fenomenul de spălare a banilor în regiuni precum Centru, Nord-Vest, Sud-Est, Sud-Muntenia, Sud-Vest Oltenia și Vest. În plus, conform estimărilor, în regiunea Nord-Est spălarea banilor nu a influențat semnificativ indicatorul PIB per capita.

Rezultatele au mai indicat faptul că o creștere a infraționalității economice a generat o scădere a PIB per capita în toate regiunile din România. Variabila care a surprins fenomenul de spălare a banilor a fost influențată de nivelul de educație și de infraționalitatea economică.

În cazul regiunilor Nord-Vest, Centru, Nord-Est, Sud-Muntenia și Vest, legătura dintre nivelul educației și fenomenul de spălare a banilor a fost pozitivă. În contrapartidă, pentru județele din regiunea Sud-Est și Sud-Vest Oltenia, o creștere a nivelului educației ar diminua tendința contribuabililor de a se angrena în fenomenul de spălare a banilor. În plus, conform rezultatelor, o creștere a infraționalității economice a determinat o scădere a fenomenului de spălare a banilor în regiuni precum Nord-Vest, Centru, Nord-Est și Vest. În cazul regiunilor Sud-Est și Sud-Vest Oltenia, numărul de infracțiuni economice a influențat negativ fenomenul de spălare a banilor.

CAPITOLUL 2. ECONOMIA SUBTERANĂ, CORUPȚIA ȘI EVAZIUNEA FISCALĂ

Capitolul al doilea evidențiază faptul că sistemul fiscal din România este foarte stufos, instabil și incoerent. De la revoluția din anul 1989 și până în prezent au fost adoptate peste 32.000 de acte normative. Din această cauză, agenții economici se află în imposibilitatea de a-și planifica dezvoltarea unei afaceri pe termen lung. Totodată, numărul excesiv de acte normative în continuă schimbare (unele anulate, altele anulate doar parțial) face imposibilă cunoașterea cu exactitate a legislației în vigoare de către contribuabili. Pentru înțelegerea unei legi trebuie elaborate norme de aplicare, instrucțiuni, precizări ale comisiilor fiscale.

Nivelul ridicat al impozitelor și taxelor, precum și numărul mare de obligații fiscale, se datorează și politicilor guvernamentale care acordă numeroase scutiri de impozite și taxe, reeșalonări de datorii fiscale societăților cu capital majoritar de stat sau chiar unor societăți private. Aceste facilități fiscale acordate societăților comerciale tind să creeze inechități fiscale (Scheve & Stasavage, 2016). Prin urmare, are loc o încălcare a unui principiu fundamental al impunerii, și anume egalitatea fiscală. De fapt, se poate spune că asistăm chiar la o discriminare fiscală deoarece nu toți contribuabilii pot beneficia de astfel de facilități. Așa cum spunea Voltaire, „*în materie de impozite, fiecare privilegiu este o nedreptate*”. Prin excluderea unor importante resurse bugetare, același quantum de venituri percepute de stat va trebui suportat de un număr mai mic de contribuabili. În consecință, presiunea fiscală va crește și-i va determina pe alți contribuabili să opereze în economia subterană. Cu toate că statul, prin acordarea facilităților fiscale, urmărește consolidarea unei economii sănătoase, efectul este acela de creștere a economiei subterane.

Evaziunea fiscală frauduloasă se referă la actele săvârșite intenționat de unii contribuabili pentru a nu plăti obligațiile fiscale datorate statului și a realiza un profit de pe urma atingerii drepturilor statului (Viandier & Lauzengheim, 1993). Toate aceste acte reprezintă **forme de înșelare, furt** în detrimentul statului și sunt practicate de unii contribuabili pentru folosul propriu, respectiv pentru rotunjirea profiturilor. Evaziunea fiscală frauduloasă **este întotdeauna ilegală, ilicită**.

Urmărind rapoartele organelor abilitate în prevenirea și combaterea evaziunii fiscale, am constatat faptul că fraudă fiscală se realizează prin numeroase metode, care se adaptează în permanență legislației fiscale și situației economice a țării, încălcându-se codul fiscal (Saavedra & Romero, 2021; Vidrean & Ioan, 2019).

Formele de manifestare a evaziunii frauduloase sunt prezentate în teza de doctorat în funcție de metodele concrete de fraudare fiscală. Având la bază rapoartele oficiale ale organelor de control abilitate în domeniu, realizate în urma activității de control desfășurate în țara noastră, evaziunea fiscală frauduloasă se manifestă sub forma:

- evaziunii tradiționale;
- evaziunii juridice;
- evaziunii contabile;
- evaziunii prin evaluare.

Pe lângă gruparea căilor de fraudare fiscală, teza de doctorat evidențiază forme particulare în care se manifestă fraudă fiscală. Acestea se referă în primul rând la activitățile desfășurate în așa-numita „economie subterană”, care sunt generatoare de venituri nedeclarate administrațiilor fiscale, deci sunt nesupune impozitării (Nguyen, 2022; Nguyen & Nguyen, 2023; Psychoyios, Missiou, & Dergiades, 2021). Astfel are loc o „sustragere de la plata impozitelor”, așa cum este definită evaziunea fiscală din punctul de vedere al legii (Bashlakova & Bashlakov, 2021; Canh et al., 2021; Marshall et al., 2023).

Cea mai importantă parte a economiei subterane din România include „munca la negru”, adică munca utilizată fără întocmirea unui contract de muncă individual și fără ca remunerarea ei să se facă pe baza unui stat de plată. Surse oficiale (e.g., INS, Banca Națională) estimează că această muncă fără forme legale reprezintă ponderi de aproximativ 30% din economia subterană națională.

În cadrul economiei subterane sunt cuprinse și activități precum: distribuția și consumul de droguri, prostituția, traficul de carne vie, corupția, traficul de arme, contrabanda etc. Toate aceste activități aparțin sferei activităților criminale. Spre deosebire de alte activități din economia subterană (Schneider & Enste, 2000), cele menționate anterior au un caracter distructiv și au ca scop obținerea de profituri ilicite din activități ilicite, care sunt „spălate” prin intermediul paradisurilor fiscale și apoi reintroduse în economia de suprafață. Asemenea activități încalcă prevederile legale, iar prin intermediul lor veniturile realizate se sustrag de la impozitare. Deci, în aceste cazuri este vorba despre evaziune fiscală frauduloasă, ce constituie o infracțiune și trebuie sancționată ca atare (Savić et al., 2022; Shi et al., 2023; Uyar et al., 2021a).

Evaziunea fiscală nefrauduloasă presupune exploatarea lacunelor legii. Am constatat faptul că aceste metode nu sunt reduse ca pondere și ca sumă absolută care lipsește din bugetul statului, iar imaginația contribuabililor este de-a dreptul debordantă în încercarea de a identifica noi breșe legislative. Este evident că legile nu pot fi perfecte, nu pot surprinde absolut toate situațiile de realizare a unei materii impozabile sau toate circumstanțele contribuabililor. Prin urmare, contribuabilii vor căuta sistematic lacunele legislative pentru a nu plăti impozite. Aceasta presupune însă cunoașterea perfectă a legii, astfel că această formă de evaziune fiscală nu este la

îndemâna oricui și are un caracter temporar: mai devreme sau mai târziu, legiuitorul corectează lacunele sesizate de organele de control. Totuși, până se implemenează anumite corecturi, numeroși contribuabili pot practica evaziunea fiscală fără să se poată demonstra acest lucru.

Ca formă concretă de manifestare a evaziunii fiscale nefrauduloase, am abordat subiectul utilizării așa-numitelor „paradisuri fiscale”, teritorii care acordă companiilor offshore scutiri totale sau parțiale privind impozitele directe cu scopul de a atrage fonduri (Aruoba, 2021; Leenders et al., 2017; Wheelwright, 2018).

Practica utilizării paradisurilor fiscale ca refugii de la plata impozitelor datorate s-a dezvoltat în timp, s-a perfecționat și s-a multiplicat (Popa, 2002; Șerban, 2000; Wagner & Diehl, 2018). Paradisurile fiscale sunt promovate agresiv în mass-media, iar prin astfel de mesaje sunt atrași atât întreprinzătorii interesați în a se sustrage de sub incidența impozitelor, cât și cei care desfășoară activități ilicite. În prezent, paradisurile fiscale atrag numeroase venituri care, în condiții normale, ar trebui impozitate. Aceste jurisdicții reprezintă printre cele mai cunoscute și mai utilizate procedee de eludare de la plata impozitului datorat în țara de reședință.

În ultima parte a acestui capitol am prezentat rezultatele unui studiu privind corupția în Uniunea Europeană pe care l-am realizat. Legătura directă și semnificativă dintre indicele Basel AMLI, cheltuielile curente pentru învățământul terțiar (EDUEXPTER) și cheltuielile publice (GOVEXP) indică faptul că indicele AMLI (care măsoară infraționalitatea gulerele albe din sectorul bancar) evoluează pe un trend ascendent dacă nivelul de instruire și cheltuielile guvernamentale sporesc. Pe de altă parte, impactul negativ al variabilelor cheltuieli curente pentru educație (EDUEXP) și veniturile publice (GOVREV) asupra indicelui AMLI este explicat astfel: cu cât se investește mai mult în educație și cu cât sporesc cheltuielile la bugetul statului, cu atât se reduce nivelul percepției populației asupra corupției.

Am constatat existența unei legături directe între PIB pe locuitor (PIBC) și predictorii EDUEXPTER și gradul de utilizare a serviciilor de internet (INTERNET). Astfel, odată cu sporirea cheltuielilor curente destinate învățământului terțiar și a numărului de persoane care utilizează internetul, PIB per capita va spori și el. Conform rezultatelor, indicele AMLI a influențat pozitiv creșterea PIB per capita, ceea ce înseamnă că o parte din banii proveniți din activități infraționale s-au întors în economia fiscalizată.

În același timp, am mai constatat faptul că variabilele cheltuieli curente pentru educație (EDUCEXP) și cheltuielile publice (GOVEXP) au influențat negativ PIB-ul pe locuitor. Astfel, dacă volumul cheltuielilor curente pentru educație în totalul cheltuielilor instituțiilor publice și cheltuielile guvernamentale cresc, PIB per capita se reduce. Cu alte cuvinte, aceste cheltuieli nu se reîntorc în economie sub forma sporirii veniturilor populației prin diverse programe de investiții sociale.

CAPITOLUL 3. PRESIUNEA FISCALĂ – CAUZĂ A EVAZIUNII ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ

Capitolul al treilea are ca obiectiv identificarea principalelor cauze ale apariției și proliferării evaziunii fiscale în România, și anume cauze care țin de contextul național (i.e., endogene) și de cel internațional (i.e., exogene), precum și analiza acestora ca elemente generatoare de efecte ale evaziunii fiscale.

Consider că principala cauză a evaziunii fiscale este *presiunea fiscală*. Pentru a susține această opinie, am analizat nivelul presiunii fiscale din țara noastră în ultimele două decenii. În primii ani analizați, nivelul presiunii fiscale depășea 35%, iar în prezent acesta a ajuns să înregistreze un nivel de aproximativ 27%. Comparativ cu nivelul presiunii fiscale din alte state membre UE, presiunea fiscală de aproximativ 30% situează România în categoria țărilor cu grad mediu de fiscalitate. Cu toate acestea, consider că presiunea fiscală din țara noastră este mult mai ridicată din cauza faptului că veniturile realizate prin economia subterană și arieratele nu intră în calculul acestui indicator. Prin includerea acestor venituri în determinarea presiunii fiscale, aceasta ar înregistra ponderi de peste 40%.

Impactul relaxării fiscale asupra nivelului evaziunii fiscale se poate observa din datele oficiale privind veniturile colectate la bugetul de stat. În perioada imediat următoare introducerii cotei unice, veniturile colectate din impozitul pe salarii au scăzut, iar costurile cu forța de muncă au rămas în continuare ridicate (Dezső, Alm, & Kirchler, 2022). Conform teoriei lui Laffer, relaxarea fiscală a determinat o creștere a veniturilor colectate la buget și a stimulat conformarea voluntară a contribuabililor. De asemenea, consider că reducerea cotelor de impozitare a veniturilor a scos la suprafață o parte din economia subterană, respectiv munca „la negru”. Acest lucru se poate constata și din creșterea numărului de contracte nou încheiate și înregistrate în arhivele inspectoratelor teritoriale de muncă, precum și din scăderea numărului de șomeri.

O creștere a presiunii fiscale va determina creșterea evaziunii fiscale, în timp ce o reducere a presiunii fiscale va avea ca efect reducerea evaziunii fiscale și creșterea veniturilor colectate la bugetul de stat (Hogye, 2002; Lepădatu, 2007).

O altă cauză a evaziunii fiscale, des invocată în literatura de specialitate, este **cauza legislativă**. Aceasta deoarece legislația este un element de bază al sistemului fiscal. Eficiența unui sistem fiscal constă în stabilitate, echitate, simplitate, transparență, coerență și compatibilitate pe plan internațional.

Sistemul legislativ din țara noastră s-a dovedit a fi:

- instabil din cauza numeroaselor și frecventelor modificări aduse legislației fiscale;

➤ interpretabil, fapt recunoscut de Guvern prin adoptarea HG 2164/2004 privind aprobarea criteriilor și documentelor pentru obținerea soluției individuale anticipate, abrogată prin HG 529/2007 privind procedura de emitere a soluției fiscale individuale anticipate și a acordului de preț în avans. Conform acestei hotărâri, contribuabilii pot solicita organelor fiscale emiterea unei soluții fiscale pentru o stare de fapt viitoare, cu scopul evitării interpretărilor diferite a prevederilor din textul legii.

Pe lângă cauzele interne ale existenței și proliferării evaziunii fiscale, prezenta cercetare tratează și cauzele exogene ale fenomenului. Dintre acestea, cele mai importante sunt: menținerea și dezvoltarea paradisurilor fiscale; lipsa de măsuri legislative pentru stoparea înregistrării pe teritoriul național a unor societăți fictive. **Paradisurile fiscale**, ca formă de manifestare a evaziunii fiscale nefrauduloase, reprezintă soluția legală prin care anumite entități economice, care desfășoară activități economice în țări cu fiscalitate mai mare, își minimizează obligațiile fiscale fără a fi sancționate sau incriminate (Menkhoff & Miethe, 2019; Zucman, 2015).

Din cauza pierderilor imense cauzate de utilizarea facilităților paradisurilor fiscale, există o preocupare permanentă din partea organelor abilitate de a reduce aceste pierderi prin: colaborări internaționale; schimburi informaționale între state în legătură cu veniturile din depozitele bancare obținute de nerezidenți; intensificarea monitorizării entităților cu unități înregistrate în teritorii considerate paradisuri fiscale.

Societățile comerciale de tip „fantomă” reprezintă o modalitate frauduloasă de sustragere de la plata obligațiilor fiscale. Aceste societăți nu pot fi controlate de către organele fiscale deoarece nu-și raportează corect sediul social și nu-și îndeplinesc obligațiile de a întocmi declarații fiscale periodice. Cele mai mari prejudicii fiscale s-au concretizat în rambursările ilegale de TVA (Buettner, Madzharova, & Zaddach, 2023; Guo & Shi, 2021; Li et al., 2021).

Pe lângă cauzele endogene și exogene menționate anterior, cercetarea a facilitat identificarea altor cauze generatoare de evaziune fiscală, cum ar fi:

- Existența zonelor defavorizate;
- Nivelul de organizare și pregătire a aparatului fiscal;
- Intervenția statului în anumite domenii prin acordarea de subvenții, scutiri de taxe, reeșalonări pentru datoriile fiscale;
- Nereglementarea evitării dublei impuneri.

În afara impozitelor, taxelor și altor obligații bănești către stat, presiunea fiscală crește și din alte cauze precum:

- **Colectarea deficitară a veniturilor fiscale.** O reducere a fiscalității ar avea drept efect și îmbunătățirea colectării veniturilor;
- **Existența unui sistem fiscal neadaptat** contextului actual și de perspectivă;

- **Existența unei legislații fiscale imperfecte**, cu numeroase lacune și ambiguități, care se modifică continuu la intervale extrem de scurte, chiar la câteva luni;
- **Acordarea de către stat de facilități fiscale** anumitor categorii de contribuabili cu un scop anume. Aceste facilități reduc veniturile bugetare, iar pentru a compensa ceilalți contribuabili vor avea de suportat o fiscalitate mai mare.

Din analiza întreprinsă la nivelul companiilor din Uniunea Europeană pentru perioada 2011–2022 am constatat faptul că presiunea fiscală a influențat semnificativ nivelul indicatorilor de performanță rentabilitatea capitalului propriu (ROE), rentabilitatea capitalului angajat (ROCE) și profitul pe acțiune (PPS). Prin urmare, am observat următoarele aspecte:

a. **Rata datoriilor raportate la profit** a influențat semnificativ evoluția ROE, ROCE și PPS. În Europa a avut loc o creștere a îndatorării accelerate a companiilor. Prin urmare, acest lucru a influențat negativ indicatorii de performanță economică ai companiilor, precum și comportamentul investitorilor de pe piața de capital europeană. În același timp, **rentabilitatea capitalului angajat** a scăzut ca urmare a crizelor ciclice din economie, ceea ce a determinat o creștere a **datoriilor față de bănci și alte datorii raportate la profitul brut**. Supraîndatorarea companiilor europene se va repercuta negativ prin scăderea PIB, creșterea deficitului bugetar și a datoriei publice, având consecințe negative asupra mediului de afaceri și calității vieții populației.

b. Un alt aspect analizat a fost impactul presiunii fiscale asupra **câștigurilor investitorilor pe piața de capital**. Analiza a evidențiat faptul că a avut loc o creștere a supraîndatorării companiilor, care a generat scăderea cotațiilor la bursă a companiilor europene. În același timp, am observat faptul că investitorii pe piața de capital au apreciat pozitiv investițiile companiilor. Prin urmare, investitorii au cumpărat acțiuni ale companiilor care au mărit volumul investițiilor și care constituie o garanție a plasamentelor pe piața de capital.

CONCLUZII, OPINII ȘI CONTRIBUȚII PERSONALE

Teza de doctorat intitulată „**Studiu asupra evaziunii fiscale din România și în context european**” s-a axat pe clarificarea conceptelor și formelor de eludare fiscală și evaziune fiscală întâlnită în mediul de afaceri românesc și european, având la bază o bogată documentație bibliografică care a reliefat mai multe aspecte prezentate în cele ce urmează.

Atât în teorie, cât și în practică există două modalități de eludare fiscală: o eludare prin ocolirea plății impozitelor, situație în care se vorbește despre **evaziune fiscală**; o eludare prin evitarea suportării obligațiilor bănești, situație în care se vorbește despre **repercusiunea fiscală**. Ambele forme de eludare fiscală au la bază intenția contribuabilului de a nu plăti ceea ce datorează conform legii. Efectul asupra veniturilor statului este diferit: în cazul evaziunii fiscale statul pierde, dar în cazul repercusiunii fiscale statul nu înregistrează nicio pierdere.

Din pricina faptului că eludarea plății obligațiilor fiscale prin sustragere voită are ca efect negativ reducerea cuantumului veniturilor încasate la buget, *evaziunea fiscală* este considerată drept principala formă de eludare a plății impozitelor. Majoritatea definițiilor evaziunii fiscale, deși nu utilizează formulări identice, menționează esența ei, și anume **sustragerea de la plata obligațiilor către stat**. Am subliniat faptul că sfera de cuprindere a evaziunii include uneori acte și fapte care nu au nimic cu „sustragerea” de la plata obligațiilor bănești, cum ar fi facilitățile fiscale sau abținerea, opinie pe care nu o împărtășim deloc. Pornind de la literatura de specialitate, am argumentat faptul că facilitățile fiscale sunt beneficii acordate anumitor categorii de contribuabili de către stat (e.g., reduceri, scutiri de impozite și alte obligații bănești), prin urmare nu reprezintă sustrageri sau acte de evaziune fiscală. De asemenea, am subliniat faptul că abținerea de la consumul sau producerea de materie impozabilă, cu scopul de a nu plăti impozite, nu reprezintă o încercare de neconformare fiscală.

Pe parcursul tezei de doctorat, am prezentat exemple moderne și actuale de fraudare a statului precum *frauda de tip „carusel”* și *frauda intracomunitară prin societăți „fantomă”*. Aceste metode sunt încă posibile deoarece: tranzacțiile intracomunitare sunt greu de urmărit și sunt vulnerabile abuzului din cauza sistemului actual de tranziție a TVA, care este foarte complex; societățile implicate pot fi cesionate unor persoane greu identificabile sau unor firme „fantomă”; lipsește urmărirea veridicității datelor furnizate de către persoanele fizice și juridice cu privire la activitățile desfășurate și sediile declarate ca puncte de lucru.

Pentru reducerea posibilităților de practicare a acestor tipuri de fraude propun ***schimbarea sistemului de impozitare la destinație cu sistemul de impozitare la origine***. Un asemenea sistem

de impozitare pe baza „principiului țării de origine” ar face inutilă scutirea de TVA a bunurilor comercializate pe piața internă și impozitarea ulterioară în țara de destinație, dar ar putea constitui soluția ideală pe termen lung pentru combaterea eficientă a fraudei fiscale. Pentru ca sistemul de TVA bazat pe „principiul țării de origine” să funcționeze, *este necesară o convergență a regimurilor fiscale și instituirea unui sistem de compensare, astfel încât să se evite concurența fiscală dintre statele membre.*

Potrivit literaturii de specialitate, motivul invocat adesea în actele de evaziune fiscală este **legislația**. Eficiența sistemului fiscal al unei țări reiese din **stabilitatea, echitatea, simplitatea, transparența, coerența, compatibilitatea în plan internațional** a reglementărilor legale (Stiglitz, 2000; 2013).

Analiza sistemului fiscal al României a evidențiat următoarele aspecte:

- Sistemul fiscal se caracterizează prin instabilitate din cauza numeroaselor și frecventelor modificări aduse legilor fiscale;
- Legislația fiscală este interpretabilă, fapt recunoscut chiar și de către Guvern prin adoptarea unor hotărâri (HG 2164/2004; HG 529/2007) ce prevăd posibilitatea contribuabililor de a solicita organelor fiscale emiterea unei soluții fiscale pentru o stare de fapt viitoare, cu scopul evitării interpretărilor diferite a unor prevederi legale.

Am argumentat faptul că prin existența, menținerea și dezvoltarea paradisurilor fiscale s-a creat cadrul legal prin care anumite entități economice, care desfășoară activități economice în țări cu fiscalitate ridicată, își minimizează obligațiile fiscale fără a fi sancționate sau incriminate.

Prezenta cercetare doctorală subliniază faptul că entitățile care declară eronat sediul social sau care operează în economia subterană nu sunt reperate de organele fiscale. Prin asemenea societăți au avut loc de regulă rambursări ilegale de TVA, iar unul dintre factorii care favorizează acest fenomen este lipsa reglementărilor legale privind cesionarea părților sociale.

Consider că principalul efect financiar al evaziunii fiscale este *reducerea veniturilor încasate la buget* pe fondul presiunii fiscale ridicate. În acest context, încadrarea deliberată de către organele de control a companiilor evazioniste în categoria celor cu întârzieri de plată a datoriilor fiscale generează o perpetuare a evaziunii fiscale. Reducerea veniturilor fiscale ca urmare a existenței și expansiunii fenomenului de evaziune fiscală va produce efecte în structura bugetului consolidat al țării, cu implicații pe termen lung în planul financiar al statului. Modul de redistribuire a veniturilor bugetare este, de asemenea, influențat de existența evaziunii fiscale.

Teza de doctorat detaliază principalele *efecte economice* ale evaziunii fiscale, și anume:

- subminarea inițiativei și a stimulării întreprinzătorului;
- scăderea producției naționale;
- creșterea prețurilor mărfurilor și tarifele lucrărilor executate;

➤ tergiversarea și nerealizarea utilităților publice necesare unei bune desfășurări a activităților cu caracter economic (e.g., lucrări de irigații; construirea de noi trasee feroviare; construirea, modernizarea și întreținerea drumurilor și podurilor).

În cuprinsul tezei de doctorat am argumentat faptul că o serie de *efecte politice* ale evaziunii fiscale apar din cauza sentimentului de inechitate socială și economică. Acest sentiment determină scăderea încrederii contribuabililor în autoritatea publică și politicile implementate. De aceea, existența evaziunii fiscale duce la diminuarea veniturilor statului, ceea ce va determina subfinanțarea programelor politice, sociale, economice și financiare ale statului. Prin urmare, multiplele efecte negative ale evaziunii fiscale au ca punct de plecare neîncasarea cuantumului de venituri fiscale necesare realizării funcțiilor și sarcinilor statului.

Multitudinea de efecte (în esență negative) ale evaziunii fiscale reclamă luarea de *măsuri ferme* pentru prevenirea și combaterea acestui fenomen. Aparatul fiscal din România este bine reprezentat de instituții și organismele financiare abilitate în prevenirea și combaterea evaziunii fiscale (Barbureanu, 2008; Pantea et al., 2022). Cu toate acestea, consider că sistemul de control financiar-fiscal din țara noastră trebuie perfectat în continuare și adaptat la practica statelor membre UE. Deoarece activitatea de control financiar-fiscal este reglementată prin numeroase acte normative, separat pentru controlul exercitat de Curtea de Conturi și separat pentru cel exercitat de Ministerul Finanțelor, prezentând în mod distinct și diferit procedurile de control, modul de organizare și valorificarea rezultatelor, aceste reglementări reduc eficiența instituțiilor abilitate în prevenirea și combaterea evaziunii fiscale. Totodată, am constatat existența unor suprapuneri privind atribuțiile de control ale acestor instituții. Spre exemplu, Curtea de Conturi și organele fiscale teritoriale pot acționa în cazul stabilirii, declarării, urmării și încasării impozitelor și taxelor locale.

Ca primă modalitate de prevenire, combatere și atenuare a evaziunii fiscale în România, *perfecționarea controlul fiscal* este posibilă prin:

- eficientizarea controlului și crearea unui cadru organizatoric care să traseze atribuțiile și responsabilitățile organelor de control;
- legislație fiscală cât mai completă, simplă și elastică;
- personal calificat și motivat;
- remunerarea personalului în funcție de calitatea muncii prestate, indiferent de cuantumul sancțiunilor aplicate în rândul contribuabililor;
- sancționarea personalului pe motivul abaterilor disciplinare;
- crearea unui sistem informațional accesibil de către ANAF și Oficiul Național al Registrului Comerțului, care să identifice la orice oră persoanele care și-au condus propriile afaceri

spre faliment, interzicându-li-se acestora înregistrarea în calitate de acționar, asociat sau administrator în companii noi;

➤ dotare tehnică modernă, un sistem informatic interconectat între toate instituțiile publice, care să permită accesul rapid la informații fiscale ale contribuabililor.

În urma cercetărilor întreprinse, o **primă propunere** vizează un **sistem de indicatori relevanți** care să poată cuantifica o prezumtivă evaziune fiscală:

➤ **Ponderea creditorilor asociați în cifra de afaceri.** Contextul potrivit căruia o societate care înregistrează cifre de afaceri foarte mari, are o rată a rentabilității profitului de 1–2% și are evidențiat în contul de creditori asociați sume foarte mari, sugerează o posibilă evaziune fiscală: sumele mari provenite de la asociați pot fi generate tot în circuitul afacerii, însă din vânzări de bunuri neînregistrate în evidența contabilă. Asociații nu sunt obligați să declare proveniența acelor sume.

➤ **Cifra de afaceri ce revine unui angajat.** Dacă societățile au o cifră de afaceri foarte mare și un număr foarte mic de angajați (o persoană sau două), acest lucru poate sugera două lucruri: fie entitatea se axează pe intermediari, fie comite o posibilă evaziune fiscală, lucru care ar trebui verificat printr-un control inopinat;

➤ **Cheltuieli aferente cifrei de afaceri.** Obținerea de profituri mici și foarte mici față de cifra de afaceri realizată poate ridica suspiciuni în ceea ce privește veridicitatea cheltuielilor înregistrate în contabilitate;

➤ **Nivelul activelor** deținute de o firmă poate indica o posibilă evaziune fiscală în condițiile în care cifra de afaceri a firmei este mare, rentabilitatea este mică, iar firma nu are active înregistrate în evidența sa.

A doua propunere este de a **determina indicatorii de bonitate** (lichiditate, solvabilitate, rentabilitate) care, cu ajutorul unui program informatic special conceput, să testeze gradul de sinceritate al agentului economic, să reliefeze greșelile și necorelațiile din activitatea agentului economic. Printr-un astfel de program informatic pot fi depistate eventualele neconcordanțe dintre valorile înregistrate de contribuabili și anumite valori medii considerate normale. Orice neconcordanță se va analiza prin prisma posibilității existenței actelor de evaziune fiscală.

În vederea perfecționării sistemului fiscal, organele abilitate trebuie să acționeze în direcția îmbunătățirii politicilor fiscale și bugetare pentru implementarea unui sistem fiscal stabil, simplu, transparent, coerent, compatibil în plan internațional, care să asigure maxime de venituri cu costuri cât mai mici și să satisfacă nevoile politicii economice a țării.

A treia propunere constă în **impozitarea averii afișate**. Prin acest sistem de impozitare, contribuabilii care dețin averi, deși veniturile posibil de realizat nu justifică averile deținute, vor fi impozitați prin **refiscalizarea averii**. Astfel, indiferent de modalitatea de obținere a acelor averi,

ele vor fi impozitate. Aceasta nu înseamnă că evaziunea fiscală ar fi stopată, însă ar fi substanțial diminuată. Prin intermediul programului informatic interconectat cu toate instituțiile publice, cu ajutorul căruia să se facă joncțiunea între informațiile certe date de sistemul declarativ al veniturilor (fișa fiscală) și declarațiile bunurilor de natură mobilă și imobilă (care sunt în apanajul autorităților locale) se pot identifica prin codul numeric personal contribuabili la care există defazaje între veniturile declarate și averea afișată, permițând organelor fiscale să refiscalizeze diferența constatată.

BIBLIOGRAFIE (SELECȚIE)

❖ CĂRȚI DE SPECIALITATE

1. Aliber, R.Z., & Kindleberger, C.P. (2015). *Manias, panics, and crashes: A history of financial crises*. New York: Palgrave Macmillan.
2. Alm, J., Martinez-Vazquez, J., & Torgler, B. (2010). *Developing alternative frameworks for explaining tax compliance*. Abingdon: Routledge.
3. Banciu, D., & Rădulescu S. (1994). *Corupția și crima organizată în România*. București: Editura Continent XXI.
4. Bîrle, V. (2003). *Evaziunea fiscală și corupția în sistemul fiscal*. Baia Mare: Editura Casei Corpului Didactic.
5. Boortz, N., & Linder, J. (2006). *The fair tax book: Saying goodbye to the income tax and the IRS*. New York: Harper Collins.
6. Brezeanu, P. (1999). *Fiscalitate*. București: Editura Economică.
7. Buziernescu, R. (2001). *Evaziunea fiscală în România*. Craiova: Editura Universitaria.
8. Ceașu, I. (2000). *Dicționar enciclopedic managerial*, Vol. I. București: Editura Academică de Management.
9. Ciobanu, R., Popa, A.F., & Păunescu, M. (2022). *Fiscalitate*. București: Editura CECCAR.
10. Corduneanu, C. (1998). *Sistemul fiscal în știința finanțelor*. București: Editura Codecs.
11. Costea, I.M. (2019). *Evaziunea fiscală. Legea nr.241 din 2005 comentată și adnotată*. București: Editura Hamangiu.
12. Craiu, N. (2004). *Economia subterană între „Da” și „Nu”*. București: Editura Economică.
13. Cristus, N. (2011). *Evaziunea fiscală și spălarea banilor - Practica judiciară*. București: Editura Hamangiu.
14. De Brie, C., & Charpentier, P. (1973). *L'inegalité pat l'impôt*. Paris: Editions du Seuil.
15. Dharmapala, D., & Kreeger, J. (2017). *The economics of tax avoidance and evasion*. Chicago: Edward Elgar Publishing.
16. Diamond, J.W., & Zodrow, G.R. (2008). *Fundamental tax reform: Issues, choices, and implications*. Boston: The MIT Press.
17. Dieterle, D. (2019). *Taxation*. Santa Barbara: Greenwood Pub Group.
18. Dilts-Benson, L. (2021). *Compliance made simple*. Noida: BluOne Ink.
19. Dom, R., Custers, A., Davenport, S., & Prichard, W. (2022). *Innovations in tax compliance: Building trust, navigating politics, and tailoring reform*. The World Bank.
20. Drăgoescu, E. (2000). *Finanțe publice*. Târgu-Mureș: Editura Dimitrie Cantemir.
21. Drăgoescu, E. (2006). *Ingineria financiară*. Târgu-Mureș; Editura Dimitrie Cantemir.
22. Duverger, M. (1978). *Finances publiques*. Paris: Presses Universitaires de France.
23. Ene-Corbeanu, E. (2022). *Evaziunea fiscală*. București: Editura Hamangiu.
24. Evans, C., Lang, M., Pistone, P., Rust, A., Schuch, J., & Staringer, C. (Coord.) (2018). *Improving tax compliance in a globalized world*. Amsterdam: IBFD.

25. Evans, C., Hasseldine, J., Lymer, A., Ricketts, R., & Burke, F.M. (2021). *Comparative taxation: Why tax systems differ*. Malvern: Fiscal Publications.
26. Everett, J.O., Hennig, C., Nichols, N., Masselli, J., & Ricketts, R. (2021). *Contemporary tax practice: Research, planning and strategies*. New York: Wolters Kluwer.
27. Filip, Gh. (2003). *Finanțe publice*. Iași: Editura Sedcolimbris.
28. Friedman, M. (1995). *Capitalism și libertate*. București: Editura Enciclopedică.
29. Gliga, C.I. (2007). *Evaziunea fiscală*: București: Editura C.H. Beck.
30. Hoanță, N. (2010). *Evaziunea fiscală*, Ed. a II-a. București: Editura C.H. Beck.
31. Hey, J., & Yavaşlar, F.B. (2019). *Tax transparency*. Amsterdam: EATLP International Tax Series.
32. Hogye, M. (2002). *Local government bugeting*. Budapesta: Editura Open Society Institute.
33. Infanti, A.C. (2018). *Our selfish tax laws: Toward tax reform that mirrors our better selves*. Boston: The MIT Press.
34. Keynes, J.M. (1972). *The collected writings of John Maynard Keynes*. Londra: Royal Economic Society.
35. Jamison, R.W. (2022). *Essentials of federal income taxation for individuals and business*. New York: Wolters Kluwer.
36. Lang, M., Obermair, C., Schuch, J., Staringer, C., & Weninger, P. (2008). *Tax compliance costs for companies in an enlarged European community*. New York: Wolters Kluwer.
37. Lang, M., Pistone, P., Schuch, J., Staringer, C., & Storck, A. (2012). *Tax rules in non-tax agreements*. Amsterdam: IBFD.
38. Lymer, A., & Oats, L. (2023). *Taxation: Policy and practice*. Malvern: Fiscal Publications.
39. Martin, D. (2022). *Tax reform*. Milton Keynes: Maple Publishers.
40. Moșteanu, R. (2003). *Dubla impunere internațională*. București: Editura Didactică și Pedagogică.
41. McIntyre, M.J., & Arnold, B.J. (2002). *International tax primer*. New York: Wolters Kluwer.
42. Newhouse, J.P. (1996). *Free for all? Lessons from the RAND health insurance experiment*. Harvard: Harvard University Press.
43. Pantea, M., Radut, R., Sandu, F., & Spiridon, I. (2022). *Combaterea criminalității economico-financiare în domeniul protecției mediului*. Timișoara: Editura Pro Universitaria.
44. Pantea, I.M. (2003). *Analiza strategică-suport al deciziilor investiționale*. Timișoara: Editura Mirton.
45. Peroni, P.J. (2022). *International income taxation: Code and regulations*. New York: Wolters Kluwer.
46. Pistone, P. (2020). *Tax procedures*. Amsterdam: EATLP.
47. Popa, Ș. & Cucu, A. (2000). *Economia subterană și spălarea banilor*. București: Editura Expert.
48. Preda, M. (2002). *Politica socială românească între sărăcie și globalizare*. București: Editura Polirom.
49. Scheinkman, J.A., Arrow, K., Bolton, P., & Grossman, S.J. (2014). *Speculation, trading, and bubbles*. New York: Columbia University Press.
50. Scheve, K., & Stasavage, D. (2016). *Taxing the rich – A history of fiscal fairness in the United States and Europe*. Princeton: Princeton University Press.
51. Schönhärl, K., Hürlimann, G., & Rohde, D. (2022). *Histories of tax evasion, avoidance and resistance*.

- Abingdon: Routledge.
52. Seligman, E.R.A. (2018). *The income tax: A study of the history, theory, and practice of income taxation at home and abroad*. Londra: Forgotten Books.
 53. Slemrod, J., & Bakija, J. (2016). *Taxing ourselves: A citizen's guide to the debate over taxes*. Boston: The MIT Press.
 54. Streck, M., Mark, A., & Schwedhelm, R. (2019). *Tax compliance*. Köln: Schmidt.
 55. Smith, A. (1965). *Avuția națiunilor*. București: Editura Academiei RPR.
 56. Smith, E.P., Harmelink, P.J., & Hasselback, J.R. (2023). *Federal taxation: Basic principles*. Wolters Kluwer.
 57. Stiglitz, J.E. (2000). *Economics of the public sector*. New York: W. W. Norton & Company.
 58. Stiglitz, J.E. (2013). *The price of inequality*. Londra: Penguin Random House.
 59. Surrey, S.S. (1973). *Pathways to tax reform – The concept of tax expenditures*. Harvard: Harvard University Press.
 60. Talpoș, I. (1996). *Finanțele României*, vol. I. Timișoara: Editura Sedona.
 61. Tatoi, A.M. (2020). *Evaziune fiscală. O abordare juridico-economică*. București: Editura Univers Juridic.
 62. Tatoi, A.M. (2022). *Spălarea banilor și criminalitatea economico-financiară din paradisurile fiscale*. București: Editura Univers Juridic.
 63. Țățu, L., Șerbănescu, C., Ștefan, D., Cataramă, D., Nica, A., & Miricescu, E. (2010). *Fiscalitate. De la lege la practică*. București: Editura C.H. Beck.
 64. Torgler, B. (2007). *Tax compliance and tax morale*. Chichester: Edward Elgar.
 65. Trenca, I. (2005). *Fundamentele managementului financiar*. Cluj-Napoca: Editura Casa Cărții de Știință.
 66. Tulai, C. (2003). *Finanțe publice și fiscalitate*. Cluj-Napoca: Editura Casa Cărții de Știință.
 67. Tulai, C. (2007). *Finanțe*. Cluj-Napoca: Editura Casa Cărții de Știință.
 68. Tulai, C., & Șerbu, G. (2005). *Fiscalitate comparată și armonizări fiscale*. Cluj-Napoca: Editura Casa Cărții de Știință.
 69. Tulai, C., Tulai, H., Altman, L., & Bizo, D. (2004). *Consumul și fiscalizarea lui*. Cluj-Napoca: Editura Eurodidact.
 70. Van Rooij, B. (2021). *Cambridge handbook of compliance*. Cambridge: Cambridge University Press.
 71. Văcărel, I. (coord.) (2000). *Finanțe publice*, Ed. a III-a. București: Editura Didactică și Pedagogică.
 72. Viandier, A., & Lauzengheim, C.D. (1993). *Droit comptable*, Ed. a II-a. Paris: Editura Dallas.
 73. Vidrean, T., & Ioan, C. (2019). *Frauda fiscală*. București: Editura Univers Juridic.
 74. Voicu, C. (1999). *Spălarea banilor murdari*. București: Editura Sylvi.
 75. Wagner, O., & Diehl, G.V. (2018). *U.S. taxes for worldly Americans: The traveling expat's guide to living, working, and staying tax compliant abroad*. Londra: Identity Publications.
 76. Werner, H. (2018). *Tax and the digital economy: Challenges and proposals for reform*. New York: Wolters Kluwer.

77. Wheelwright, T. (2018). *Tax-free wealth: How to build massive wealth by permanently lowering your taxes*. New York: Alibris Publishing.
78. Zaharia, V. (2002). *Finanțe publice*. Cluj-Napoca: Editura George Barițiu.
79. Zucman, G. (2015). *The hidden wealth of nations, the scourge of tax havens*. Chicago: The University of Chicago Press.

❖ ARTICOLE ȘTIINȚIFICE

1. Abdixhiku, L., Krasniqi, B., Pugh, G., & Hashi, I. (2017). Firm-level determinants of tax evasion in transition economies. *Economic Systems*, 41(3), 354–366.
2. Adhikari, B., King, J., Vadlamannati, K.C., & Chachu, D.O. (2023). Why do some natural resource-rich countries adopt prudent fiscal rules? An empirical analysis. *The Extractive Industries and Society*, 14.
3. Afonso, A., & Alves, J. (2023). Does government spending efficiency improve fiscal sustainability? *European Journal of Political Economy*, 102403.
4. Agarwal, S., Li, K., Qin, Y., Wu, J., & Yan, J. (2020). Tax evasion, capital gains taxes, and the housing market. *Journal of Public Economics*, 188, 104222.
5. Agnello, L., Castro, V., & Sousa, R.M. (2023). A quest between fiscal and market discipline. *Economic Modelling*, 119, 106119.
6. Akhtar, S., Akhtar, F., John, K., & Wong, S.W. (2019). Multinationals' tax evasion: A financial and governance perspective. *Journal of Corporate Finance*, 57, 35–62.
7. Alvarado, R., Tillaguango, B., López-Sánchez, M., Ponce, P., & Işık, C. (2021). Heterogeneous impact of natural resources on income inequality: The role of the shadow economy and human capital index. *Economic Analysis and Policy*, 69, 690–704.
8. Andone, D., Fătăcean, G., Mintean, P., & Petric, N. (2017a). Financial equilibrium in the energy industry. *Annals of the University of Oradea, Economic Sciences Series*, 26(1), 555–562.
9. Andone, D., Fătăcean, G., Mintean, P., & Petric, N. (2017b). European energy market developments. OMV Austria case. *Annals of the University of Oradea, Economic Sciences Series*, 26(1), 563–573.
10. Aruoba, S.B. (2021). Institutions, tax evasion, and optimal policy. *Journal of Monetary Economics*, 118, 212–229.
11. Aurazo, J. (2020). Merchant internalization and tax evasion. *Research in Economics*, 74(4), 273–276.
12. Ayaz, M., Fricke, L., Fuest, C., & Sachs, D. (2023). Who should bear the burden of COVID-19 related fiscal pressure? An optimal income taxation perspective. *European Economic Review*, 153, 104381.
13. Bag, P.K., & Wang, P. (2021). Income tax evasion and audits under common and idiosyncratic shocks. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 184, 99–116.
14. Bahmani, N., Bhatnagar, A., & Gauri, D. (2023). Firms' responses to a black swan macro-crisis: Should they be socially responsible or fiscally conservative? *Journal of Business Research*, 161, 113783.
15. Banerjee, R., Boly, A., & Gillanders, R. (2022). Anti-tax evasion, anti-corruption and public good provision: An experimental analysis of policy spillovers. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 197, 179–194.

16. Barbuneanu, R. (2008). Bilanțul impozitelor și taxelor din România: 306 dări. *Capital*, 9.
17. Bashlakova, V., & Bashlakov, H. (2021). The study of the shadow economy in modern conditions: Theory, methodology, practice. *The Quarterly Review of Economics and Finance*, 81, 468–480.
18. Batrancea, L.M., Kudła, J., Błaszczak, B., & Kopyt, M. (2022). Differences in tax evasion attitudes between students and entrepreneurs under the slippery slope framework. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 200, 464–482.
19. Benkraiem, R., Uyar, A., Kilic, M., & Schneider, F. (2021). Ethical behavior, auditing strength, and tax evasion: A worldwide perspective. *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, 43, 100380.
20. Bernasconi, M., Levaggi, R., & Menoncin, F. (2015). Tax evasion and uncertainty in a dynamic context. *Economics Letters*, 126, 171–175.
21. Bethencourt, C., & Kunze, L. (2020). Social norms and economic growth in a model with labor and capital income tax evasion. *Economic Modelling*, 86, 170–182.
22. Blaufus, K., Möhlmann, A., & Schwäbe, A.N. (2019). Stock price reactions to news about corporate tax avoidance and evasion. *Journal of Economic Psychology*, 72, 278–292.
23. Blesse, S. (2023). Do your tax problems make tax evasion seem more justifiable? Evidence from a survey experiment. *European Journal of Political Economy*, 102365.
24. Bökemeier, B., & Wolski, M. (2022). This time is different: Fiscal response to the COVID-19 pandemic among EU countries. *International Economics*, 172, 217–226.
25. Botta, A., Porcile, G., Spinola, D., & Yajima, G.T. (2023). Financial integration, productive development and fiscal policy space in developing countries. *Structural Change and Economic Dynamics*, 66, 175–188.
26. Buettner, T., Madzharova, B., & Zaddach, O. (2023). Income tax credits for consumer services: A tool for tackling VAT evasion? *Journal of Public Economics*, 220, 104836.
27. Caian, G. (2007). Conținutul constitutiv al infracțiunii de luare de mită. *Revista de Științe Juridice*, 173.
28. Canh, N.P., Schinckus, C., Thanh, S.D., & Chong, F.H.L. (2021). The determinants of the energy consumption: A shadow economy-based perspective. *Energy*, 225, 120210.
29. Carranza-Ugarte, L., Díaz-Saavedra, J., & Galdon-Sanchez, J.E. (2023). Rethinking fiscal rules. *Journal of Comparative Economics*.
30. Casi, E., Spengel, C., & Stage, B.M.B. (2020). Cross-border tax evasion after the common reporting standard: Game over? *Journal of Public Economics*, 190, 104240.
31. Ciupek, B. (2015). Premises of the phenomenon of income tax evasion. In V. Babčák, A. Románová & I. Vojníková (Eds.), *Daňové právo vs. daňové podvody a daňové úniky* (pp. 81–94), Vol. 1. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach.
32. Chiarini, B., Ferrara, M., & Marzano, E. (2022). Tax evasion and financial accelerator: A corporate sector analysis for the US business cycle. *Economic Modelling*, 108, 105780.
33. Chletsos, M., & Sintos, A. (2021). Hide and seek: IMF intervention and the shadow economy. *Structural Change and Economic Dynamics*, 59, 292–319.

34. Chu, L.K., Doğan, B., Ghosh, S., & Shahbaz, M. (2023). The influence of shadow economy, environmental policies and geopolitical risk on renewable energy: A comparison of high- and middle-income countries. *Journal of Environmental Management*, 342, 118122.
35. D’Avino, C. (2023). Counteracting offshore tax evasion: Evidence from the foreign account tax compliance act. *International Review of Law and Economics*, 73, 106126.
36. De Giovanni, D., Lamantia, F., & Pezzino, M. (2019). A behavioral model of evolutionary dynamics and optimal regulation of tax evasion. *Structural Change and Economic Dynamics*, 50, 79–89.
37. Dell’Erba, S., Mattina, T., & Roitman, A. (2015). Pressure or prudence? Tales of market pressure and fiscal adjustment. *Journal of International Money and Finance*, 51, 196–213.
38. Dell’Anno, R., & Davidescu, A. M. (2019). Estimating shadow economy and tax evasion in Romania. A comparison by different estimation approaches. *Economic Analysis and Policy*, 63, 130–149.
39. Demir, B., & Javorcik, B. (2020). Trade policy changes, tax evasion and Benford’s law. *Journal of Development Economics*, 144, 102456.
40. Dezső, L., Alm, J., & Kirchler, E. (2022). Inequitable wages and tax evasion. *Journal of Behavioral and Experimental Economics*, 96, 101811.
41. Di Gioacchino, D., & Fichera, D. (2020). Tax evasion and tax morale: A social network analysis. *European Journal of Political Economy*, 65, 101922.
42. Di Nola, A., Kocharkov, G., Scholl, A., & Tkhir, A.M. (2021). The aggregate consequences of tax evasion. *Review of Economic Dynamics*, 40, 198–227.
43. Drăgoescu, E., & Popa, L. (2005). Conținutul și formele eludării în materie fiscală. *Simpozionul științific internațional „Dezvoltarea națională sub impactul globalizării”*, Universitatea Dimitrie Cantemir, Editura Dimitrie Cantemir, Tg. Mureș.
44. Dumitrescu, B.A., Kagitci, M., & Cepoi, C.O. (2022). Nonlinear effects of public debt on inflation. Does the size of the shadow economy matter? *Finance Research Letters*, 46, 102255.
45. Fan, W., Anser, M.K., Nasir, M.H., & Nazar, R. (2023). Uncertainty in firm innovation scheme and impact of green fiscal policy: Economic recovery of Chinese firms in the post-Covid-19 era. *Economic Analysis and Policy*.
46. Farzanegan, M.R., Hassan, M., & Badreldin, A.M. (2020). Economic liberalization in Egypt: A way to reduce the shadow economy? *Journal of Policy Modeling*, 42(2), 307–327.
47. Fochmann, M., & Wolf, N. (2019). Framing and salience effects in tax evasion decisions – An experiment on underreporting and overdeducting. *Journal of Economic Psychology*, 72, 260–277.
48. Fu, H., Guo, W., Sun, Z., & Xia, T. (2023). Asymmetric impact of natural resources rent, monetary and fiscal policies on environmental sustainability in BRICS countries. *Resources Policy*, 82, 103444.
49. Gamannossi degl’Innocenti, D., Levaggi, R., & Menoncin, F. (2022). Tax avoidance and evasion in a dynamic setting. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 204, 443–456.
50. Garcia Alvarado, F., & Mandel, A. (2022). The network structure of global tax evasion evidence from the Panama papers. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 197, 660–684.
51. Gavaille, N., & Zasova, A. (2021). Foreign ownership and labor tax evasion: Evidence from Latvia. *Economics Letters*, 207, 110030.

52. Georgantas, G., Kasselaki, M., & Tagkalakis, A. (2023). The effects of fiscal consolidation in OECD countries. *Economic Modelling*, 118, 106099.
53. Giombini, G., Teobaldelli, D., & Schneider, F. (2018). Interaction effect of tax evasion and legal system inefficiency on firms' financial constraints. *International Review of Economics & Finance*, 55, 1–20.
54. Giraldo-Barreto, J., & Restrepo, J. (2021). Tax evasion study in a society realized as a diluted Ising model with competing interactions. *Physica A: Statistical Mechanics and its Applications*, 582, 126264.
55. Goerke, L. (2013). Relative consumption and tax evasion. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 87, 52–65.
56. Golpe, A.A., Sánchez-Fuentes, A.J., & Vides, J.C. (2023). Fiscal sustainability, monetary policy and economic growth in the Euro Area: In search of the ultimate causal path. *Economic Analysis and Policy*, 78, 1026–1045.
57. Gomez-Gonzalez, J.E., Uribe, J.M., & Valencia, O.M. (2023). Does economic complexity reduce the probability of a fiscal crisis? *World Development*, 168, 106250.
58. Grigorie-Lăcrița, N. (2006). Acordarea facilităților fiscale: Cum? Cât? Cui? *Tribuna Economică*, 7.
59. Guo, J.T., & Hung, F.S. (2020). Tax evasion and financial development under asymmetric information in credit markets. *Journal of Development Economics*, 145, 102463.
60. Guo, Y.M., & Shi, Y.R. (2021). Impact of the VAT reduction policy on local fiscal pressure in China in light of the COVID-19 pandemic: A measurement based on a computable general equilibrium model. *Economic Analysis and Policy*, 69, 253–264.
61. Gupta, R., & Makena, P. (2020). Why must it always be so Real with tax evasion? *The Quarterly Review of Economics and Finance*, 78, 304–308.
62. Ha, L.T., Dung, H.P., & Thanh, T.T. (2021). Economic complexity and shadow economy: A multi-dimensional analysis. *Economic Analysis and Policy*, 72, 408–422.
63. Hajilee, M., & Niroomand, F. (2021). Is there an asymmetric link between the shadow economy and the financial depth of emerging market economies? *The Journal of Economic Asymmetries*, 23, e00193.
64. Hajilee, M., Stringer, D.Y., & Hayes, L.A. (2021). On the link between the shadow economy and stock market development: An asymmetry analysis. *The Quarterly Review of Economics and Finance*, 80, 303–316.
65. Halkos, G.E., Papageorgiou, G.J., Halkos, E.G., & Papageorgiou, J.G. (2020). Public debt games with corruption and tax evasion. *Economic Analysis and Policy*, 66, 250–261.
66. Hamaguchi, Y. (2020). Dynamic analysis of bribery firms' environmental tax evasion in an emissions trading market. *Journal of Macroeconomics*, 63, 103169.
67. Han, X., Aibai, A., & Xie, X. (2023). Fiscal decentralization and shadow banking activities of non-financial enterprises. *Finance Research Letters*, 54, 103714.
68. Harju, J., Kosonen, T., & Slemrod, J. (2020). Missing miles: Evasion responses to car taxes. *Journal of Public Economics*, 181, 104108.
69. Henderson, D. (1981). Limitations of the Laffer Curve as a justification for tax cuts. *Cato Journal*, 1(1).
70. Herwartz, H., & Theilen, B. (2014). Partisan influence on social spending under market integration, fiscal pressure and institutional change. *European Journal of Political Economy*, 34, 409–424.

71. Irimia, H. (2005). Efectul de 16%. *Tribuna Economică*, 10.
72. Ishak, P.W., & Farzanegan, M.R. (2020). The impact of declining oil rents on tax revenues: Does the shadow economy matter? *Energy Economics*, 92, 104925.
73. Islam, A., Harun Ur Rashid, M., Hossain, S.Z., & Hashmi, R. (2020). Public policies and tax evasion: Evidence from SAARC countries. *Heliyon*, 6(11), e05449.
74. Jiang, W., Li, X., Liu, R., & Song, Y. (2022). Local fiscal pressure, policy distortion and energy efficiency: Micro-evidence from a quasi-natural experiment in China. *Energy*, 254, Part B, 124287.
75. Jiménez, A., Rodríguez, G., & Ataurima Arellano, M. (2023). Time-varying impact of fiscal shocks over GDP growth in Peru: An empirical application using hybrid TVP-VAR-SV models. *Structural Change and Economic Dynamics*, 64, 314–332.
76. Kafkalas, S., Kalaitzidakis, P., & Tzouvelekas, V. (2014). Tax evasion and public expenditures on tax revenue services in an endogenous growth model. *European Economic Review*, 70, 438–453.
77. Kamm, A., Koch, C., & Nikiforakis, N. (2021). The ghost of institutions past: History as an obstacle to fighting tax evasion? *European Economic Review*, 132, 103641.
78. Kemme, D.M., Parikh, B., & Steigner, T. (2020). Tax morale and international tax evasion. *Journal of World Business*, 55(3), 101052.
79. Khalil, S., & Sidani, Y. (2020). The influence of religiosity on tax evasion attitudes in Lebanon. *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, 40, 100335.
80. Khalil, S., & Sidani, Y. (2022). Personality traits, religiosity, income, and tax evasion attitudes: An exploratory study in Lebanon. *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, 47, 100469.
81. Kuraone, O., Kong, Y., Sun, H., Muzamhindo, S., Famba, T., & Taghizadeh-Hesary, F. (2021). The effects of International Financial Reporting Standards, auditing and legal enforcement on tax evasion: Evidence from 37 African countries. *Global Finance Journal*, 49, 100561.
82. Laffer, A. (2004). The Laffer Curve: Past, present, and future. *The Heritage Foundation No. 1765/2004*.
83. Langenmayr, D., & Zyska, L. (2023). Escaping the exchange of information: Tax evasion via citizenship-by-investment. *Journal of Public Economics*, 221, 104865.
84. Leenders, W., Lejour, A., Rabaté, S., & van't Riet, M. (2017). Offshore tax evasion and wealth inequality: Evidence from a tax amnesty in the Netherlands. *Journal of Public Economics*, 217, 104785.
85. Lepădatu, G. (2007). Presiunea fiscală și indicatorii de cuantificare. *Tribuna Economică*, 42.
86. Levaggi, R., & Menoncin, F. (2016). Optimal dynamic tax evasion: A portfolio approach. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 124, 115–129.
87. Levin, J., & Widell, L.M. (2014). Tax evasion in Kenya and Tanzania: Evidence from missing imports. *Economic Modelling*, 39, 151–162.
88. Li, L., Liu, K.Z., Nie, Z., & Xi, T. (2021). Evading by any means? VAT enforcement and payroll tax evasion in China. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 185, 770–784.
89. Li, S., & Qi, T. (2023). Fiscal decentralization, local government debt, and corporate innovation. *Finance Research Letters*, 54, 103764.
90. Limberg, J. (2022). Building a tax state in the 21st century: Fiscal pressure, political regimes, and consumption taxation. *World Development*, 154, 10587.

91. Lin, B., & Zhou, Y. (2023). How do economic growth targets affect energy consumption? The role of Chinese-style fiscal decentralization. *Process Safety and Environmental Protection*, 169, 736–745.
92. Liu, Y., Zhang, Q., & Liu, Y. (2023). Fiscal stress and firms' domestic value added. *Finance Research Letters*, 103856.
93. López, J.J. (2017). A quantitative theory of tax evasion. *Journal of Macroeconomics*, 53, 107–126.
94. Ma, Y., Jiang, H., & Xiao, W. (2021). Tax evasion, audits with memory, and portfolio choice. *International Review of Economics & Finance*, 71, 896–909.
95. Mara, E.R. (2021). Drivers of the shadow economy in European Union welfare states: A panel data analysis. *Economic Analysis and Policy*, 72, 309–325.
96. Marjit, S., Mishra, S., & Mitra, S. (2021). Tax evasion by tax deferment: Sham litigation with an informal credit market. *European Journal of Political Economy*, 69, 102008.
97. Marmora, P. (2021). Currency substitution in the shadow economy: International panel evidence using local Bitcoin trade volume. *Economics Letters*, 205, 109926.
98. Marshall, E.C., Saunoris, J., Solis-Garcia, M., & Do, T. (2023). Measuring the size and dynamics of U.S. state-level shadow economies using a dynamic general equilibrium model with trends. *Journal of Macroeconomics*, 75, 103491.
99. Masca, S.G., & Chis, D.M. (2023). Distributional implications of informal economy in the EU countries: Accounting for the spread of tax evasion benefits and cultural characteristics. *Socio-Economic Planning Sciences*, 101601.
100. Masclet, D., Montmarquette, C., & Viennot-Briot, N. (2019). Can whistleblower programs reduce tax evasion? Experimental evidence. *Journal of Behavioral and Experimental Economics*, 83, 101459.
101. Menkhoff, L., & Miethe, J. (2019). Tax evasion in new disguise? Examining tax havens' international bank deposits. *Journal of Public Economics*, 176, 53–78.
102. Montalvo, J.G., Piolatto, A., & Raya, J. (2020). Transaction-tax evasion in the housing market. *Regional Science and Urban Economics*, 81, 103526.
103. Nguyen, C.P. (2022). Does economic complexity matter for the shadow economy? *Economic Analysis and Policy*, 73, 210–227.
104. Nguyen, C.P., & Nguyen, B.Q. (2023). Environmental foe or friend: The influence of the shadow economy on forest land. *Land Use Policy*, 124, 106456.
105. Ongwamuhana, K. (2011). Tax compliance in Tanzania: Analysis of law and policy affecting voluntary taxpayer compliance. *University of Cape Town*.
106. Ortiz, C., Alvarado, R., Méndez, P., & Flores-Chamba, J. (2022). Environmental impact of the shadow economy, globalisation, and human capital: Capturing spillovers effects using spatial panel data approach. *Journal of Environmental Management*, 308, 114663.
107. Owolabi, A.O., Berdiev, A.N., & Saunoris, J.W. (2022). Is the shadow economy procyclical or countercyclical over the business cycle? International evidence. *The Quarterly Review of Economics and Finance*, 84, 257–270

108. Pang, J., Li, N., Mu, H., Jin, X., & Zhang, M. (2022a). Asymmetric effects of urbanization on shadow economy both in short-run and long-run: New evidence from dynamic panel threshold model. *Technological Forecasting and Social Change*, 177, 121514.
109. Pang, J., Li, N., Mu, H., Jin, X., Zhang, M., & Zhao, H. (2022b). Study on the spatial interaction between carbon emission intensity and shadow economy in China. *Science of the Total Environment*, 813, 152616.
110. Pang, J., Li, N., Mu, H., & Zhang, M. (2021). Empirical analysis of the interplay between shadow economy and pollution: With panel data across the provinces of China. *Journal of Cleaner Production*, 285, 124864.
111. Pappa, E., Sajedi, R., & Vella, E. (2015). Fiscal consolidation with tax evasion and corruption. *Journal of International Economics*, 96, S56–S75.
112. **Petric, N.** (2019). An econometric approach on shadow economy in European countries. *Annals of the University of Oradea, Economic Sciences Series*, 28(1), 72–82.
113. **Petric, N.** (2019). Fiscal pressure in the EU: An econometric approach. *Annals of the University of Oradea, Economic Science Series*, 28(2), 189–199.
114. Popa, L. (2001). Analiza bugetului de stat în perioada 1996-2000. *Sesiunea Anuală de Comunicări Științifice a Cadrelor Didactice și Studenților, Universitatea Ecologică „Dimitrie Cantemir”*, Analele Universității, Târgu Mureș.
115. Popa, L. (2002). Paradisurile fiscale – Invitație la evaziune fiscală. *Sesiunea Națională de Comunicări Științifice „Economia și Societatea Românească la Începutul Mileniului Trei”*, Universitatea „Petru Maior”, Târgu Mureș.
116. Popa, L. (2002a). Importanța corectei constatări și evaluări a materiei impozabile în evitarea evaziunii fiscale. *Sesiunea Științifică „Probleme Actuale ale Gândirii, Științei și Practicii Economico-Sociale”*, Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”, București.
117. Popa, L. (2002b). Considerații privind materia impozabilă cea mai supusă evaziunii. *Sesiunea Anuală de Comunicări Științifice a Cadrelor Didactice și Studenților*, Universitatea „Dimitrie Cantemir”, Târgu Mureș.
118. Popa, L. (2003a). Dimensiuni conceptuale ale evaziunii fiscale. *Simpozionul Științific Național „Repere ale Dezvoltării la Început de Mileniu”*, Universitatea „Dimitrie Cantemir”, Editura „Dimitrie Cantemir”, Târgu Mureș.
119. Popa, L. (2003b). Economia subterană – Rezultat al practicării și proliferării evaziunii fiscale. *Conferința Științifică Internațională „Identitatea și Universalitatea Economiei în Tranziție în Debutul Mileniului Trei”*, Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu, vol. II, Editura Universității „Lucian Blaga”, Sibiu.
120. Popa, L. (2005a). Munca la negru – Componentă a economiei subterane. *Conferința Economică Internațională „Binomul Sărăcie – Bogăție și Integrarea României în Uniunea Europeană”*, Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu, vol.I, Editura Universității „Lucian Blaga”, Sibiu.
121. Popa, L. (2005b). Corupția – Cauze și efecte. *Simpozionul Științific Internațional „Dezvoltarea Națională sub Impactul Globalizării”*, Universitatea Dimitrie Cantemir.

122. Psychoyios, D., Missiou, O., & Dergiades, T. (2021). Energy based estimation of the shadow economy: The role of governance quality. *The Quarterly Review of Economics and Finance*, 80, 797–808.
123. Raikov, A. (2021). Decreasing tax evasion by artificial intelligence. *IFAC-PapersOnLine*, 54(13), 172–177.
124. Rainone, E. (2023). Tax evasion policies and the demand for cash. *Journal of Macroeconomics*, 76, 103520.
125. Robbins, B., & Kiser, E. (2020). State coercion, moral attitudes, and tax compliance: Evidence from a national factorial survey experiment of income tax evasion. *Social Science Research*, 91, 102448.
126. Ruan, J., Yan, Z., Dong, B., Zheng, Q., & Qian, B. (2019). Identifying suspicious groups of affiliated-transaction-based tax evasion in big data. *Information Sciences*, 477, 508–532.
127. Saavedra, S., & Romero, M. (2021). Local incentives and national tax evasion: The response of illegal mining to a tax reform in Colombia. *European Economic Review*, 138, 103843.
128. Sacco, P.L., Arenas, A., & De Domenico, M. (2023). The political economy of big data leaks: Uncovering the skeleton of tax evasion. *Chaos, Solitons & Fractals*, 168, 113182.
129. Safuan, S., Habibullah, M.S., & Sugandi, E.A. (2021). Mitigating the shadow economy through financial sector development in Indonesia: Some empirical results. *Heliyon*, 7(12), e08633.
130. Saha, S., Beladi, H., & Kar, S. (2021). Corruption control, shadow economy and income inequality: Evidence from Asia. *Economic Systems*, 45(2), 100774.
131. Sasu, H. (2005). Evaziunea fiscală legală. *Tribuna Economică*, 48.
132. Sasu, H. (2006). Evaziunea fiscală legală prin intermediul firmelor offshore – împlătirea practicii judiciare cu practica vieții comerciale. *Tribuna Economică*, 12.
133. Savić, M., Atanasijević, J., Jakovetić, D., & Krejić, N. (2022). Tax evasion risk management using a Hybrid Unsupervised Outlier Detection method. *Expert Systems with Applications*, 193, 116409.
134. Schneider, F., & Enste, D. (2000). Shadow economies around the World: Size, causes and consequences. *IMF Working Paper* Nr. 26.
135. Șerban, S. (2000). Regimul paradisurile fiscale. *Analele Universității „Dimitrie Cantemir”, Târgu Mureș*.
136. Shi, B., Dong, B., Xu, Y., Wang, J., Wang, Y., & Zheng, Q. (2023). An edge feature aware heterogeneous graph neural network model to support tax evasion detection. *Expert Systems with Applications*, 213, Part B, 118903.
137. Skenderi, D., & Skenderi, B. (2022). Understanding tax evasion and professionalism of tax administration in Kosovo. *IFAC-Papers OnLine*, 55(39), 70–75.
138. Spies-Butcher, B., & Bryant, G. (2023). The history and future of the tax state: Possibilities for a new fiscal politics beyond neoliberalism. *Critical Perspectives on Accounting*, 102596.
139. Stankevicius, E., & Leonas, L. (2015). Hybrid approach model for prevention of tax evasion and fraud. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 213, 383–389.
140. Tanzi, V. (2000). Globalization, technological developments, and the work of fiscal termites. *IMF Working Paper* Nr. 181.

141. Trachanas, E., & Katrakilidis, C. (2013). Fiscal deficits under financial pressure and insolvency: Evidence for Italy, Greece and Spain. *Journal of Policy Modeling*, 35(5), 730–749.
142. Ulloa-Suárez, U. (2023). Determinants of compliance with fiscal rules: Misplaced efforts or hidden motivations? *European Journal of Political Economy*, 102399.
143. Uyar, A., Bani-Mustafa, A., Nimer, K., Schneider, F., & Hasnaoui, A. (2021a). Does innovation capacity reduce tax evasion? Moderating effect of intellectual property rights. *Technological Forecasting and Social Change*, 173, 121125.
144. Uyar, A., Nimer, K., Kuzey, C., Shahbaz, M., & Schneider, F. (2021b). Can e-government initiatives alleviate tax evasion? The moderation effect of ICT. *Technological Forecasting and Social Change*, 166, 120597.
145. Varela, N., Carrasquilla Díaz, L.P., & Bonerge Pineda Lezama, O. (2020). Design and implementation of a system to determine tax evasion through de stochastic techniques. *Procedia Computer Science*, 175, 647–652.
146. Yamen, A., Allam, A., Bani-Mustafa, A., & Uyar, A. (2018). Impact of institutional environment quality on tax evasion: A comparative investigation of old versus new EU members. *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, 32, 17–29.
147. Yoshida, M. (2023). Chronological changes of government sectors' fiscal policies and fiscal sustainability in Japan. *Japan and the World Economy*, 66, 101178.
148. Younas, Z.I., Qureshi, A., & Al-Faryan, M.A.S. (2022). Financial inclusion, the shadow economy and economic growth in developing economies. *Structural Change and Economic Dynamics*, 62, 613–621.
149. Yousefi, K., Vesal, M., & Pilvar, H. (2020). Import tax evasion and avoidance: Evidence from Iran. *The Quarterly Review of Economics and Finance*, 75, 31–39.
150. Zaman, G., & Goschin, Z. (2015). Shadow economy and economic growth in Romania. Cons and pros. *Procedia Economics and Finance*, 22, 80–87.
151. Zhang, C., & Xiang, X. (2023). Fiscal decentralization, environmental policy stringency, and resource sustainability: Panacea or Pandora's box in high resource consuming countries. *Resources Policy*, 83, 103544.
152. Zhang, C., Zhou, D., Wang, Q., Ding, H., & Zhao, S. (2022). Will fiscal decentralization stimulate renewable energy development? Evidence from China. *Energy Policy*, 164, 112893.